

MAUTHAUSEN

CRÒNICA GRÀFICA

Museu d'Història dels Jueus

De juny 2022 a gener 2023

PATRONAT
CALL DE GIRONA

Museu d'Història
de Catalunya

Amical de Mauthausen
i altres camps i de totes
les víctimes del nazisme
d'Espanya

Ajuntament de Girona

Diputació de Girona

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Xarxa de Museus
d'Història i Monuments
de Catalunya

MAUTHAUSEN

CRÒNICA GRÀFICA

Presentació

Entre 1938 i 1945 van morir als camps nazis d'Europa milions de persones, gran part de les quals eren jueves. Però també n'hi havia d'ètnia gitana, homosexuals, testimonis de Jehovà, presoners de guerra, dissidents polítics i moltes persones exiliades d'Espanya el 1939. Quan els camps van ser alliberats, el món va contemplar un paisatge d'horror indescriptible.

El 1946, en els Judicis de Nuremberg i de Dachau, es van presentar les fotografies de Mauthausen que s'havien salvat de la destrucció, moltes obra d'un català republicà i exiliat, Francesc Boix. Aquelles imatges van ser un testimoni punyent de les atrocitats comeses pels nazis i una de les evidències més indiscutibles de la seva culpa.

La fotografia, eina de recuperació del passat i clau per la construcció de la memòria, és, des de llavors, un element imprescindible per documentar èpoques de terror.

Sílvia Planas
Directora del Museu d'Història dels Jueus

«El significat de tota fotografia es troba en l'ús que se li dona»

Susan Sontag

L'exposició

El 1996, l'associació Amical de Mauthausen va dipositar part dels seus fons històrics al Museu d'Història de Catalunya. Entre aquests fons hi havia una col·lecció de negatius provinents dels camps de concentració nazis de Mauthausen i Gusen (Àustria).

Part d'aquestes fotografies havien estat fetes, entre el 1940 i el 1945, pels mateixos nazis de l'*Erkennungsdienst* (Servei d'Identificació) del camp de Mauthausen. Aquest servei, controlat per la Gestapo, s'ocupava, entre d'altres tasques, de documentar les fitxes d'ingrés i sortida dels deportats i del funcionament i la vida del camp.

La resta de negatius corresponien a un reportatge sobre l'alliberament del camp de Mauthausen (1945), fet pel fotògraf català Francesc Boix, fins aleshores presoner en aquest camp i treballador forçós del seu Servei d'Identificació.

L'exposició «Mauthausen. Crònica gràfica» presenta una selecció d'aquestes fotografies, algunes de les quals foren utilitzades com a testimoni contra els nazis en els judicis de Nuremberg, l'any 1946. A través d'elles es desvetlla un dels episodis de barbàrie i horror més punyents i impressionants de la història contemporània mundial, del qual foren víctimes milions de persones d'arreu d'Europa, entre elles més de 10.000 republicans catalans i espanyols.

El camp de Mauthausen

L'agost de 1938, es fundà, amb presoners portats del camp de Dachau, un dels més importants camps de concentració que els nazis van construir a Àustria: el camp de Mauthausen. El camp funcionà fins l'any 1945, en acabar la II Guerra Mundial.

L'emplaçament del camp va respondre a un factor econòmic: l'aprofitament dels recursos que oferien les pedreres de la zona, explotades per la *Deutsch-Erd-Und Steinwerke* (Empresa Alemanya de Mines i Pedreres), important font d'ingressos de les SS.

Amb els anys, la superfície del camp augmentà considerablement, de manera que arribà a tenir 39 camps annexos, entre els quals hi havia el de Gusen, conegut com el «sanatori», on van anar a raure la majoria de republicans espanyols deportats, entre el 1940 i el 1941.

Com tots els camps nazis, Mauthausen fou utilitzat com a instrument d'eliminació dels deportats. Aquest procés es feia sovint de forma lenta i indirecta, mitjançant el treball esgotador, la fam i els maltractaments continuats.

A la pàgina següent:

L'escala de 186 graons per la qual s'accedia a l'esplanada de la pedrera. Part de les obres de la seva construcció i posteriors modificacions són atribuïdes al col·lectiu de republicans.

Maig de 1945
Fotografia de Francesc Boix

Cronologia 1933 - 1946

1933

30 de gener - Hitler és nomenat **canceller** d'Alemanya després que el seu partit (NSDAP, Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors) guanyés les eleccions parlamentàries del juliol del 1932.

27 de febrer - **Incendi del Reichstag** (seu del Parlament alemany). Decret d'emergència que confereix a Hitler poders especials per perseguir els opositors polítics.

22 de març - Obertura del primer camp de concentració, a **Dachau**, on són internats els dissidents polítics alemanys.

1 d'abril - Primer dia de **boicot** als comerços jueus. Posteriorment afecta metges, advocats i altres professions liberals.

10 de maig - Inici de la **censura intel·lectual** del règim nazi. Crema de llibres escrits per jueus i membres de l'oposició al nazisme a la Bebelplatz de Berlín.

14 de juliol - Prohibició de formar nous partits a Alemanya. Prèviament, el 5 de juliol, s'havien prohibit els partits existents excepte el nazi (NSDAP). Aprovació de la **lleï** que priva els estrangers i els jueus sense nacionalitat de la nacionalitat alemanya i de la llei d'esterilització de deficients físics i mentals.

1934

2 d'agost - Després de la mort del president Von Hindenburg, Hitler reuneix els càrrecs de president i canceller i es converteix en l'únic líder (**Führer**) d'Alemanya.

1935

1 d'abril - Comença l'assetjament contra els testimonis de Jehovà.

15 de setembre - **Lleis de Nüremberg**, que aïllen la comunitat jueva de la resta d'alemanys. Altres països aliats d'Alemanya promulguen legislacions similars.

1936

6 de juny - S'endureixen les restriccions contra el poble gitano.

17 de juny - Heinrich Himmler és nomenat **Reichsführer SS**, cap del grup de combat d'elit de l'Alemanya nazi (SS).

12 de juliol - S'estableix el camp de **Sachsenhausen**, prop de Berlín.

17-19 de juliol - **Cop d'estat** d'una part de l'exèrcit espanyol dirigit pel general Franco, en contra de la Segona República. Inici de la Guerra Civil espanyola. Hitler i Mussolini presten ajuda als sollevats.

1 d'agost - Se celebren els **Jocs Olímpics** d'estiu a Berlín.

10 d'octubre - Les SS creen l'Oficina Central per a la lluita contra l'homosexualitat i l'avortament. Prop de 15.000 **homosexuals** alemanys moriren als camps de concentració.

1937

Comença «**l'arianització**» de l'economia alemanya. Els jueus són obligats, sense cap base legal, a vendre els seus negocis, en la major part dels casos a preus per sota el seu valor real.

26 d'abril - La Legió Còndor de l'aviació alemanya bombardeja **Guernica**.

15 de juliol - Es posa en funcionament el camp de **Buchenwald** a Alemanya.

1938

11-13 de març - Alemanya annexiona Àustria (**Anschluss**) al Tercer Reich alemany.

6-15 de juliol - **Conferència d'Évian** (França). Delegats de 32 països i representants d'organitzacions d'ajut als refugiats tracten les quotes d'immigració per als refugiats que fugen d'Alemanya. Els Estats Units i altres països es neguen a suavitzar les restriccions a la immigració.

25 de juliol - S'inicia la **batalla de l'Ebre**, la més llarga i sagnant de la Guerra Civil espanyola, que s'allargarà fins al mes de novembre.

8 d'agost - Es crea al camp de **Mauthausen** a Àustria.

17 d'agost - Decret pel qual els jueus alemanys han d'afegir Israel i Sara als seus **noms de pila**.

1 d'octubre - Ocupació i annexió a Alemanya de la regió txecoslovaca dels **Sudets**.

28 d'octubre - **Expulsió** dels jueus polonesos residents a Alemanya.

9 de novembre - **Nit dels Vidres Trencats** a Alemanya. Milers de comerços jueus i sinagogues són atacats i incendiats. Al voltant de 30.000 jueus són tancats en camps de concentració. Hi moren unes 2.000 persones. En els mesos següents, prop de 115.000 jueus abandonen el país.

12 de novembre - El **Decret per a l'exclusió** de jueus de la vida econòmica alemanya tanca totes les empreses que són propietat de jueus.

1939

15 de març - Ocupació alemanya de **Txecoslovàquia**.

1 d'abril - Fi de la Guerra Civil espanyola. Uns 500.000 **refugiats** republicans fugen a França.

15 de maig - S'estableix el camp de dones de **Ravensbrück** (Alemanya).

23 d'agost - Els governs d'Alemanya i la Unió Soviètica signen el pacte de no-agressió **Molotov-Ribbentrop**, on es comprometen a repartir-se l'Europa oriental.

1 de setembre - Alemanya envaeix Polònia. Inici de la **Segona Guerra Mundial**. Inici del **programa d'extermini** de 70.000 deficients mentals alemanys.

3 de setembre - La Gran Bretanya, França, l'Índia, Austràlia i Nova Zelanda declaren la guerra a Alemanya. **Internament** d'uns 20.000 jueus alemanys i austríacs.

1940

9 d'abril - Invasió alemanya de **Dinamarca i Noruega**.

10 de maig - Invasió alemanya d'**Holanda, Bèlgica i França**.

20 de maig - Entra en funcionament el camp de concentració d'**Auschwitz I** (Polònia).

10 de juny - **Itàlia** entra a la guerra al costat d'Alemanya.

22 de juny - Signatura de l'armistici entre Alemanya i França. El nord del país és ocupat per l'exèrcit alemany, les regions d'Alsàcia i Lorena són annexionades al Tercer Reich i el sud roman sense ser ocupat, sota el lideratge del mariscal Pétain. La capital es trasllada a **Vichy**. La França de Vichy col·labora activament amb els alemanys.

13 d'agost - Inici de la **batalla d'Anglaterra**. Els bombardeigs alemanys no aconseguen la rendició britànica.

6 d'agost - Arribada dels primers 398 republicans espanyols a **Mauthausen**.

13 de setembre - **Entrevista** a Berlín del ministre d'Afers exteriors espanyol Ramón Serrano Súñer amb Adolf Hitler.

27 de setembre - Alemanya, Itàlia i el Japó signen a Berlín el pacte tripartit que constitueix l'**exèrcit de l'Eix**.

12 d'octubre - S'estableix el **gueto de Varsòvia** amb una població al voltant de les 350.000 persones, el 30 % dels seus habitants.

23 d'octubre - Hitler i Franco s'entrevisten a **Hendaia**. El cap de les SS Himmler visita Barcelona.

1941

6 d'abril - Invasió alemanya de **Grècia i Iugoslàvia**.

22 de juny - Invasió alemanya de la **Unió Soviètica**. Durant aquest any i el següent, centenars de milers de jueus soviètics són afusellats i llençats a fosses comunes per les SS.

31 de juliol - Reinhard Heydrich, cap de les forces de seguretat alemanyes, inicia els preparatius de l'**operació Reinhard**, nom en clau que els nazis van donar al pla d'assassinar els jueus polonesos, i és responsable de l'extermini d'1.700.000 d'ells.

18 d'agost - **Drancy** es converteix en el camp d'internament per als jueus detinguts a França.

3 de setembre - Primer gasejat experimental amb **Zyklon B** a Auschwitz. Les víctimes eren presoners de guerra soviètics.

Octubre - Construcció del primer camp d'extermini a **Belzec** (Polònia), que entra en funcionament definitiu el 17 de març de 1942. S'estableix el camp de **Majdanek**, per als presoners de guerra polonesos, que és transformat en camp de concentració el febrer del 1943. S'inicia la construcció del camp d'extermini d'Auschwitz II (**Auschwitz-Birkenau**).

24 de novembre - S'estableix el camp de concentració de **Theresienstadt** (Txecoslovàquia).

6 de desembre - Contraofensiva soviètica a la **batalla de Moscou**. Els plans expansius dels nazis són aturats.

7 de desembre - Atac japonès a la base naval nord-americana de **Pearl Harbor** (Hawaii). Els Estats Units entren a la guerra a favor dels aliats.

8 de desembre - Inici de les operacions d'extermini amb gas al camp de **Chelmno** (Polònia).

11 de desembre - Alemanya declara la guerra als **Estats Units d'Amèrica**.

1942

20 de gener - Conferència de Wansee (Alemanya), en què diversos ministeris i agències alemanyes es coordinen per implementar la «Solució final» a la qüestió jueva a Europa.

1 de març - Comencen a funcionar les **cambres de gas** d'Auschwitz.

7 de març - Primera deportació massiva de jueus al camp de **Belzec**, la més gran de tota l'operació Reinhard. Uns 435.000 jueus són gasejats entre el 17 de març i el 31 de desembre d'aquell any.

27 de març - Partida del primer **comboi** des de Drancy fins a Auschwitz.

Abril - Entra en funcionament el camp d'extermini de **Sobibor** (Polònia).

4 de juny - Victòria nord-americana a **Midway**. S'atura l'allau de victòries japoneses.

11 de juny - S'estableix el camp de **Auschwitz III** (Auschwitz-Monowitz), on s'instal·la l'empresa IG Farben.

28 de juny - Ofensiva alemanya d'estiu contra el **Caucas** i **Stalingrad**.

4 de juliol - Comença el **gasejat massiu** de jueus a Auschwitz II.

16 de juliol - Ràtzia del **Velòdrom d'Hivern** de París, que acaba amb 12.884 arrestos.

22 de juliol - Deportació massiva de 265.000 jueus del gueto de Varsòvia al camp de **Treblinka II**. L'endemà comencen les operacions de gasejat massiu.

4 de novembre - Finalitza la **batalla d'El Alamein**. Alemanys i italians són expulsats d'Egipte pels britànics i es retiren a Tunísia.

8 de novembre - Desembarcament angloamericà al nord d'Àfrica.

11 de novembre - L'exèrcit alemany envaeix la zona no ocupada de França i impermeabilitza els **Pirineus**.

19 de novembre - Comença la contraofensiva soviètica d'**hivern a Stalingrad**. El sisè exèrcit alemany és encerclat.

1943

2 de febrer - El sisè exèrcit alemany es rendeix a **Stalingrad**.

19 d'abril - **Revolta del gueto de Varsòvia**. Els darrers 70.000 jueus de la ciutat són exterminats.

13 de maig - Les forces germanoitalianes es rendeixen a **Tunísia**.

16 de juliol - Finalitza la **batalla de Kursk**, última ofensiva alemanya d'envergadura al front de l'est.

3 de setembre - Invasió aliada d'**Itàlia**.

8 de setembre - Rendició oficial d'Itàlia als aliats. Els alemanys deporten els **jueus italians**.

1944

19 de març - Ocupació alemanya d'**Hongria**.

15 de maig - Comença la deportació massiva de **jueus hongaresos**.

6 de juny - Desembarcament aliat a **Normandia** (França).

22 de juny - Inici d'una gran ofensiva soviètica d'estiu que expulsa els alemanys de la Unió Soviètica i arriba a les portes de Varsòvia. Comencen les evacuacions forçoses dels camps, conegudes com les «Marxes de la mort».

23 d'agost - S'allibera el camp d'internament de **Drancy**.

25 d'agost - **París** és alliberada.

2 d'octubre - **Insurrecció de Varsòvia** contra els alemanys. Hi moren 250.000 polonesos i la ciutat és arrasada.

19 d'octubre - Intent d'invasió de la **Val d'Aran** per part d'un grup de guerrillers comunistes amb l'objectiu, dins del marc de l'anomenada «Operación Reconquista», d'avançar cap al sud i enderrocar el règim de Franco. L'operació fracassa i els maquis han de tornar a França.

1945

27 de gener - Alliberament del camp d'**Auschwitz** per forces soviètiques.

29 d'abril - Els americans alliberen el camp de **Dachau**.

30 d'abril - Adolf Hitler se suïcida al seu búnquer de Berlín. Tropes soviètiques alliberen el camp de **Ravensbrück**.

5 de maig - Alliberament del camp de **Mauthausen** per forces nord-americanes.

8 de maig - **Rendició** oficial d'Alemanya.

2 de setembre - Rendició oficial del Japó. Oficialment és la **fi de la Segona Guerra Mundial**.

20 de novembre - S'estableix el Tribunal Militar Internacional format per jutges dels Estats Units, Anglaterra, França i Rússia. Comença el judici contra 22 jerarques nazis a la ciutat de **Nuremberg**.

1946

28 i 29 de gener - El fotògraf Francesc Boix declara als judicis de Nuremberg. Algunes de les **fotografies** robades per republicans deportats al camp de Mauthausen són presentades com a prova contra alguns dels oficials nazis, que són condemnats per crims contra la humanitat i sentenciats a mort.

MAUTHAUSEN

CRÒNICA GRÀFICA

Museu d'Història dels Jueus

De juny 2022 a gener 2023

Una exposició del **Museu d'Història de Catalunya** i l'**Amical de Mauthausen**

Comissariat

Margarida Sala

Reproduccions fotogràfiques

Pep Parer

Disseny i adaptació a Girona

Museu d'Història dels Jueus, Patronat Call de Girona

Audiovisuals complementaris

Museu d'Història de Catalunya i Ona Arpa

Amb el suport de

Ajuntament de Girona

Diputació de Girona

Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura

Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya

Publicació

© Imatges

– Pàgines 3, 5 i 8-9: Museu d'Història de Catalunya. Fons Amical de Mauthausen-Francesc Boix Campo (amb el permís de la família Boix)

– Pàgina 15: Museu d'Història de Catalunya (Fons Amical de Mauthausen)

DL Gi 778-2022

www.girona.cat/call
facebook.com/callgirona